

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

*“Jag hör aldrig någon som pratar om
makt, men man pratar om saker som
berör makt”*

- *En kvalitativ studie om socialsekreterares
syn på makt och dess konsekvenser i
förhållande till klienter*

Daniel Svensson

Reem Kandas

SOPA 63

HT 2020

Antal ord: 14251

Handledare: Maria Söderberg

Abstract

Authors: Daniel Svensson & Reem Kandas

Title: “Jag hör aldrig någon som pratar om makt, men man pratar om saker som berör makt” - En kvalitativ studie om socialsekreterares syn på makt och dess konsekvenser i förhållande till klienter

Supervisor: Maria Söderberg

Assessor: Johan Cronehed

The aim of this study was to investigate how social workers who provide financial assistance perceive power in relation to their clients and to see how power affects the initial encounter. Power is a hard concept to define, especially when it is in a context where law, regulations and a professional discretion is involved. As representatives of an organisation they have to manage both the organisational goals as well as the clients needs which led to contradictions. At the same time it is work that takes place in a relationship defined by power that is unevenly distributed and the social worker is the one with the most power to affect the outcome for the client. This study is based on semi structured interviews with social workers that work with financial assistance in Sweden. The main conclusions achieved in the studie is that the relationship between social workers and clients is an unbalanced one when it comes to an aspect of power. The social workers feel that they are constrained by laws and regulations which leads to feelings of powerlessness to help even though they have the power to make decisions that affect the future outcome for their clients. According to the social workers in question the dynamics of power can shift in the meeting with clients when a relationship is formed. Here clients can use different strategies to alter the power in their favor. But in the end it is the social workers who have the power to make the final decision if financial aid is to be handed out or not. The outcome of this decision can have consequences for the relationship between the social worker and the client if the context of the meeting and relationship is not explained. And the way social workers choose to use their discretion also has an effect on how the power is used and perceived.

Keywords: Social work, power, financial aid, client, relationship

Förord

Vi vill först och främst tacka de personer som ställt upp på intervjuer. Utan er hade denna uppsats inte varit möjlig. Ett stort tack går även till vår handledare Maria som har gett oss råd och stöd genom hela processen. Slutligen vill vi även tacka Daniels fru Julia som genom hela arbetet har stått ut med våra frågor och gett oss stöd på vägen.

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Problemformulering	5
1.2 Syfte och Frågeställningar.....	6
1.3 Definition av begreppet makt.....	7
1.4 Sveriges socialtjänst	7
1.5 Arbetsfördelning.....	8
2. Tidigare forskning.....	8
2.1 Motstridiga mål i socialsekreterarnas uppdrag.....	9
2.2 Klientens strategier.....	10
2.3 Maktförhållandet mellan socialsekreterare och klient	11
2.4 Diskussion av tidigare forskning.....	13
3. Teori.....	13
3.1 Relationell makt	14
3.2 Makt - Kunskap.....	15
3.3 Den repressiva maktsynen.....	16
3.4 Gräsrotsbyråkraters handlingsutrymme	17
3.5 Organisationen, gräsrotsbyråkraten och klienten	18
4. Metod	19
4.1 Metodologiska överväganden	19
4.2 Genomförande och insamling av det empiriska materialet.....	20
4.3 Urval.....	21
4.4 Metodens tillförlitlighet:	22
4.5 Bearbetning och analys:	23
4.6 Metod diskussion:	24
4.7 Etiska överväganden:	25
5. Empiri och analys	25
5.1 Makt på gott och ont.....	26

5.2 Maktens svåra balans	28
5.3 Makt som ojämnt fördelat	33
5.4 Maktförhållandet: Ett strategiskt spel med olika förutsättningar	37
6. Avslutande diskussion	41
7. Litteraturlista.....	42
8. Bilagor.....	46
8.1 Bilaga 1	46
8.2 Bilaga 2	47

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Det kan hända att människor av olika anledningar befinner sig i en situation där de tvingas att söka ekonomisk hjälp för att kunna försörja sig. Exempelvis skulle det kunna vara att en individ blir av med sitt arbete eller hindras att arbeta på grund av sjukdom. Då försörjning på egen hand eller genom den egna familjen inte längre är möjlig kan det tvinga individen till att söka hjälp ekonomiskt för att få rätt på sin situation. I Sverige finns en möjlighet att ansöka om ekonomiskt bistånd som ett sista skyddsnet där individer som inte kan försörja sig själva kan vända sig till socialtjänsten i den kommun som individen är bosatt i för att få hjälp. Det ekonomiska biståndet är ett tillfälligt stöd tills bidragstagaren blir självförsörjande (Angelin, Hjort, Salonen 2014; Bergmark & Bäckman 2007). Vid ansökan om ekonomiskt bistånd träffar den sökande en socialsekreterare för att etablera en kontakt som är betydelsefull för det fortsatta arbetet och för beslutsprocessen (Billquist 1999, s.77; Byberg 2002).

Professionella relationer mellan socialsekreterarna och klienter kan beskrivas som asymmetrisk då socialsekreterarna innehar makten över befintliga resurser där de även har ett tolkningsföreträde då de innehar den juridiska kunskapen om hur systemet fungerar (Billquist 1999, s. 58; Skau 2018, s. 56; Sjögren 2018, s. 147). Makt är något som förekommer i alla relationer mellan socialarbetaren och klienten (Skau 2018, s. 55). På liknande sätt menar Swärd och Starrin (2016, s. 394) att makt inte endast är ett verktyg som socialarbetare använder sig av i olika situationer utan makt finns ständigt i alla relationer.

Socialarbetarens roll inom ekonomiskt bistånd kan även belysas med det Skau (2018, s. 56) skriver om med utgångspunkt från ojämlikhet mellan den professionella hjälparen och klienten. Hon skriver att det är viktigt att som professionell hjälpare vara medveten om att man har en dubbel funktion vad gäller makt och hjälp då en avsaknad av denna medvetenhet kan leda till en feltolkning av klienters reaktioner. Enligt Angelin (2009) kan bidragssökande uppleva processen som förnedrande där de var tvungna att "blotta" sina liv samt underordna sig de krav som ställs. De kan känna att de är underordnade socialsekreteraren och ett ifrågasättande av deras behov kan bidra till att förstärka dessa känslor.

Billquist (1999, s. 268) menar på att ekonomiskt bistånd kännetecknas av en stark och tydlig maktutövning då socialsekreterare öppet och ofta refererar till lagar, regler och rutiner i mötet med klienter, där dold makt kan uppmärksammas i sättet som socialsekreterare uttrycker sig. Mötet utspelar sig på socialsekreterarens villkor men denna kan samtidigt använda sitt handlingsutrymme för att göra individuella bedömningar. Men enligt Angelin (2009) spelar socialsekreterarens individuella personlighet roll för användningen av handlingsutrymmet samt för vilket beslut som fattas.

Då makt inte är något man kan komma ifrån som socialsekreterare och samtidigt något som det är viktigt att man är medveten om i arbetet på ekonomiskt bistånd, kan ett förtydligande av maktsynen samt maktens konsekvenser vara av betydelse för att motverka dess negativa effekt för klienter. Det finns forskning på området men en utökad bild av makt kan bidra till en bättre förståelse för hur maktförhållandet kan hanteras och på så sätt minska dess påverkan i mötet mellan socialsekreteraren och klienten.

1.2 Syfte och Frågeställningar

Syftet är att undersöka hur socialsekreterare resonerar kring makt i relation till sina klienter inom ekonomiskt bistånd samt hur makt kan påverka det initiala mötet.

Frågeställningar:

Hur beskriver socialsekreterarna sin makt i relation till klienter?

Hur anser socialsekreterarna att maktförhållandet påverkar mötet med klienter?

Hur menar socialsekreterare att maktförhållandet kan få konsekvenser för relationen med sina klienter?

1.3 Definition av begreppet makt

Begreppet makt är mångtydigt. Makt beskrivs av Skau (2018, s. 31) som ett sätt att framhäva olikheter mellan olika människor och kan användas för att bibehålla och utöka dessa olikheter. Makt kan grunda sig i att en person frivilligt väljer att utsätta sig för någon annans vilja, men kan även grunda sig i hot eller våld. Makt kan utövas för att hjälpa men även för att skada.

1.4 Sveriges socialtjänst

För individer som inte kan tillgodose sina ekonomiska behov finns i Sverige ekonomiskt bistånd som ett sista skyddsnät för individer att tillgå. Socialstyrelsen (2013) beskriver att man som det framgår av 4 kap. 1§ i socialtjänstlagen (2001:453) kan beviljas ekonomiskt bistånd för en skälig levnadsnivå. Socialstyrelsen (2013) skriver att skälig levnadsnivå ska bedömas enligt riksnormen, där biståndet skall täcka kostnader för en miniminivå. Utöver det kan man även beviljas ekonomiskt bistånd för livsföring i övrigt som innebär en individuell bedömning utanför riksnormen. Genom denna bedömningen ska det framgå att bistånd för livsföring i övrigt är skäligt för klienten.

Arbetet med ekonomiskt bistånd innebär ett samspel mellan strukturella förhållanden och individuella problem. Med det menas att arbetet med ekonomiskt bistånd har olika funktioner som socialsekreterare måste förhålla sig till. En del av detta är att hjälpa den som ansöker att bli självförsörjande och fri från bidraget. Medan det alltid görs en bedömning utifrån olika krav om rätten till bistånd föreligger, måste denna bedömning göras med respekt för klientens självbestämmanderätt och integritet. Socialsekreterare ska utifrån klientens behov och förutsättningar anpassa insatser som är lämpliga för den enskilde individen. Genom att utgå från individens sammanhang i mötet med klienten ska en långsiktig kontakt skapas för att därefter kunna ge stöd i målet till självförsörjning (Socialstyrelsen 2019).

1.5 Arbetsfördelning

Uppsatsen har genomgående arbetats fram av båda författarna. Avsnitten som utgör uppsatsen har skrivits tillsammans efter att diskussion har förts. Intervjuerna har delats upp där varje författare genomförde intervjuer var för sig, där intervjumaterialet efter transkribering lästes av båda författarna.

2. Tidigare forskning

I detta avsnitt kommer vi att presentera tidigare forskning inom det område som ska undersökas. Då det finns en stor andel forskning om maktutövning bland socialarbetare blir vår presentation av tidigare forskning endast en liten del av den information som finns på området. Vi har strävat efter att hitta forskning som hjälper att förklara och ge en bakgrund som kan relateras till vårt syfte, där vi valt ut forskning som hjälper oss att nyansera och problematisera synen på socialsekreterarnas arbete med klienter. Vi läste igenom artiklar och avhandlingar som vi hittat och valde ut de som tog upp makt mellan socialarbetare inom ekonomiskt bistånd och klienter i såväl ett relationellt sammanhang som ett professionellt. Uppsatsen utgår från socialsekreterarnas perspektiv, dock har vi i tidigare forskning valt att ta med en avhandling från Angelin (2009) som även tar upp bidragstagarnas perspektiv. Då arbetet med biståndshandläggning inte bara innefattar socialsekreterare utan även klienter, går det inte att komma ifrån resonemang om socialsekreterares syn på klientens uppfattning av makt.

För att finna tidigare forskning har vi sökt i databaserna Lubsearch, Libris, Swepub och Google Scholar med olika kombinationer av sökorden: "Social work*", "Social assistance", "Power", "Client*", "welfare benefits" och "social service". Sökning har även gjorts på svenska för att hitta svensk forskning på området med hjälp av sökorden: "Socialt arbete", "ekonomiskt bistånd", "Makt" och "Socialarbetare". Vi har vidare avgränsat vår sökning till forskning publicerad efter 2005 med undantag för forskning vi fann av Billquist (1999) som redan under 1990-talet tar upp ämnet som vi ska studera på ett nyanserat och informativt sätt som fortfarande är av relevans för området även om vissa ändringar har skett inom socialtjänsten sedan dess. Undantag har även

gjort för Bergmark (2000) och Byberg (2002) då även deras forskning är av relevans i nutid samt för vår studie.

2.1 Motstridiga mål i socialsekreterarnas uppdrag

I en studie om variation i beslut om bidrag vid socialtjänsten skriver Stranz (2007, s. 207) att arbetet med handläggning av ekonomiskt bistånd handlar om praktisk tillämpning av regler i förhållande till den enskildes behov. I likhet med detta skriver Billquist (1999) i sin studie om socialbyrå, klientarbetet och klientskapet att det är rutiner och lagar som tillsammans med individens behov som ska ligga till grund för bedömning. Det kan enligt henne ses som en kontroll som utövas samtidigt som hjälp ska ges. Sjögren (2018, s. 238) skriver i sin forskning om relationer och dess betydelse för klientarbetet inom socialtjänsten att socialsekreterare arbetar med motstridiga mål. Hon förklarar detta vidare genom att säga att dessa motstridiga mål i verksamheten är svåra att uppfylla då socialsekreterare förväntas hantera komplexa krav i form av stöd och hjälp med bristande resurser. Men enligt Bergmarks (2000, s. 189 f.) studie om socialbidrag i forskning och praktik finns det en dualitet där ekonomiskt bistånd även fungerar som en form av kontroll och disciplinering av individer som inte kan försörja sig själv. Det ekonomiska biståndet ska även ges med beaktande av den budget organisationen har med målet att hålla kostnader nere.

Stranz (2007, s. 210) skriver att det inte bara är lagar som styr utan varje kommun har lokala riktlinjer och kan tolka regelverket olika vilket kan leda till att viss variation uppstår i arbetet med ekonomiskt bistånd. Varje socialsekreterare har även ett visst utrymme för tolkning av såväl lagar som de kommunala riktlinjerna vilket leder till att variation även kan ses i hur bidragsärenden hanteras mellan olika socialsekreterare. Detta handlingsutrymme som socialsekreterare på socialtjänsten har för att kunna göra individuella bedömningar kan enligt Nybom (2012) utifrån den enskildes perspektiv medföra att olika insatser fördelas orättvist.

Angelin, Hjort och Salonen (2014) menar på att eftersom det ekonomiska biståndet är kommunalt innebär det att det kommer med stor variation angående bedömningen av bidraget då

varje kommun har sina egna regelverk, praxis och policys. Att det är behovsprövat innebär även att det kommer prövas av en socialsekreterare om klienten har rätt till bistånd i linje med lag och lokala riktlinjer och policys. Här har även den enskilda socialsekreteraren ett handlingsutrymme där hen förväntas anpassa den sökandes behov till förväntningar som organisationen har. Detta leder ofta till att socialarbetaren arbetar med motstridiga direktiv. Å ena sidan har organisationen som mål att de sökande ska bli självförsörjande så snabbt som möjligt. Å andra sidan ska socialarbetaren se till att den enskilde sökande får en långsiktig lösning på sina behov (ibid.)

Enligt Billquist (1999, s. 269) kan socialsekreteraren använda reglerna på sitt sätt och utnyttja det handlingsutrymme som finns. Utredningsarbetet kan ses som en förhandling där socialarbetaren har tillgång till det klienten behöver men även möjligheten att utesluta klienten från detta. Det är en interaktion som involverar såväl klient som socialsekreterare där ett samförstånd måste finnas för hur lösningen ska skapas. Även om klienten ges mycket plats i denna interaktion är det fortfarande socialsekreteraren som styr och är den som infinner sig i en dominerande roll. Alltså ges socialarbetaren möjlighet att antingen styra med en hård hand eller ge utrymme för stödjande inslag.

2.2 Klientens strategier

I Angelins (2009, s. 129) avhandling om långvarig arbetslöshet och bidragstagande bland unga vuxna tar hon upp att om förutsättningar för att kunna försörja sig själv inte finns och ett behov av ekonomiskt bistånd blir aktuellt blir individer oundvikligt beroende av att underställa sig de krav som deras socialsekreterare ställer. Detta då socialsekreterare har makten över att besluta om en ansökan blir beviljad eller om det blir ett avslag. Om klienten väljer att inte uppfylla de krav som socialsekreteraren ställer så kan det påverka rätten till ekonomiskt bistånd. Detta har medfört att klienter har känt sig maktlösa och utsatta för kontroll i förhållande till sin socialsekreterare. Vidare nämner Angelin (2009, s.142) att omfattningen på makten mellan klient och socialsekreterare avgörs av hur beroende en klient är av en resurs som en socialsekreterare har makt över. En annan tolkning av detta ges av McCormack (2009, s. 162) som skriver att klienter använder sig av en strategi för att minska maktskillnader genom att se på beroende-

ställningen som omvänd. Istället för att se klienterna som beroende av socialsekreterarnas tillgängliga resurser sågs det istället som att socialsekreterare var beroende av klienter för att kunna utföra sitt arbete.

Enligt Angelin (2009, s. 140) kan man ur ett relationellt sammanhang ha förståelse för att en total maktlöshet bland klienter aldrig kan uppstå, men att klienter kan uppleva sin situation på det sättet i mötet med socialsekreteraren. Angelin (2009) refererar till Starrin & Swärd (2006) som menar på att klienter har möjligheten att i maktrelationen använda sin makt genom argumentation, förhandla, dölja information och överklaga beslut.

McCormack (2009, s. 159) nämner olika strategier som klienter i hennes studie använder i försök att skifta makt-dynamiken i interaktion med socialsekreterare. Även om dessa kvinnor upplevde sin position som maktlös var de inte rädda för repressalier när de utmanade detta maktförhållandet. Strategierna innefattar att ta sitt ärende till socialsekreterarnas chef för att få en ändrad bedömning eller att införliva samma negativa attityd som de upplevde att socialsekreteraren hade mot dem.

2.3 Maktförhållandet mellan socialsekreterare och klient

Sjögren (2018, s. 238) skriver i sin avhandling att relationer är ett verktyg som kan vara användbara i arbetet med klienter genom att relationerna har betydelse för hur klienterna uppfattar kontakten med socialsekreteraren, men även för resultatet av hjälpen som ges. Vidare tar Sjögren (2018, s. 153) upp att socialsekreterare tvingas hantera ett maktförhållande vid etableringen av en relation med klienter, där detta maktförhållande även kan påverka klienters uppfattningar om socialtjänsten. Socialsekreterarnas bemötande spelar därför en avgörande roll vid etablering av relation. Detta för att kunna utjämna det inbyggda maktförhållandet i relationen mellan socialsekreterare och klient (Sjögren 2018, s. 162).

Man skulle kunna se socialarbetare som de som har makten i förhållande till sina klienter. Men Hood, Brent, Abbot & Sartori (2019) menar på att relationen mellan socialsekreteraren och klienten kan vara ett verktyg för att utmana maktstrukturer lika väl som det kan förstärka dem.

Enligt Sjögren (2018, s. 126, 147) är det viktigt för socialsekreterare att vara tydlig med sitt uppdrag, såväl för sig själv som i samtal med klienter. Då både kontroll och stöd är närvarande i relationen som en del i uppdragets utformning tillkommer även maktaspekter. Dessa maktaspekter belyses även i relationen mellan socialsekreteraren och klienten då kontakten mellan dem i vissa avseende kan ses som påtvingad. Men när dessa maktaspekter döljs i termer av stöd blir yrkesrollen och uppdraget vagt vilket bidrar till att skapa ett utrymme i mötet som kan vara svårt att hantera. Billquist (1999, s. 270) skriver att när det kommer till utredningsarbete så kan maktutövning vara både öppen och dold. Öppen är den genom att det som styr arbetet är lagar och regler som måste följas, men socialsekreteraren kan välja att dölja den genom förhandlingstekniker i form av till exempel belöning och hot.

Det framhävs av Angelin (2009, s.130) efter intervjuer med klienter att relationen mellan socialsekreterare och klienter är präglad av ett ensidigt beroende där klienter upplevde sig tvingade att underordna sig socialtjänstens villkor. Då socialsekreteraren är den som kan bevilja eller neka personen tillgång till ekonomiskt bistånd beroende på om dessa villkor uppfylls eller inte kan det leda till känslor av maktlöshet där klienten även kan känna sig utsatt för en form av kontroll eller disciplinering från socialsekreteraren. Men även om klienten känner sig utsatt, kan de inte neka socialsekreterarens rätt till insyn i deras levnadsförhållanden mot bakgrund av att det är socialsekreteraren som sitter på resurserna.

Även Billquist (1999, s. 267) belyser detta genom att säga att interaktionen mellan socialsekreteraren och klienten är en sorts förhandling där makten är ojämnt fördelad då socialsekreteraren är den som sitter på både kunskapen och resurserna. Detta kan i sig sägas försätta klienten i ett beroendeförhållande.

Vidare skriver Billquist (1999, s. 267) att interaktionen med klienten är även något som sker på socialarbetarens villkor. Klienten bemöts många gånger enligt henne på ett standardiserat sätt där inte mycket utrymme ges för stöd eller skapande av relation. När ärenden bedöms som svåra faller på så sätt den individuella bedömningen åt sidan och det standardiserade förhållningssättet får företräde. Klienter kan även särbehandlas eller favoriseras till följd av socialsekreterarnas egna värderingar. Det finns även en annan bild av hur socialsekreterare skapar en relation. I en

studie om socialsekreterares upplevelser av relationen mellan dem och klienter hävdar Rollins (2019, s. 400) att socialsekreterare behöver vara empatiska och respektfulla samt att de ska kunna anpassa sig efter vissa omständigheter och utmaningar som kan förekomma i en relation. Socialsekreterare i studien beskriver att det krävs tålamod i deras yrkesroll för att en relation ska kunna skapas mellan socialsekreterare och klient, detta eftersom klienten kan uppleva en misstro gentemot dem (ibid.).

2.4 Diskussion av tidigare forskning

I genomgång av tidigare forskning har det framkommit att etablering av kontakt och relationen mellan socialsekreterare och klient är viktig för hur maktförhållandet ser ut inom ekonomiskt bistånd. Det nämns även att makten mellan socialsekreterare och klienter är ojämnt fördelad där klienten kan hamna i ett beroendeförhållande. Forskningen på området är till stor del entydig där variation ses i hur det ojämlika maktförhållandet beskrivs. Det framkom vid genomgång av tidigare forskning på området att det är viktigt för socialsekreterare att vara medvetna om makten de har i mötet med klienter för att det inte ska leda till negativa konsekvenser. Därav är det av relevans för det sociala arbetet då vi vill uppmärksamma maktförhållandet som framhävs i mötet. I vår studie vill vi genom att synliggöra hur socialsekreterare resonerar kring makt i förhållande till sina klienter bidra till en ökad förståelse om detta fenomen. Det vi även vill bidra med är att genom att besvara våra frågeställningar vidga synen på hur maktförhållandet mellan socialsekreteraren och klienten kan se ut samt vilka konsekvenser det kan tänkas medföra. Vilket genom en vidgad syn kan tänkas bidra till att minska maktens påverkan på mötet.

3. Teori

Som nämnt tidigare är makt ett diffust begrepp med många tolkningar av vad det kan innebära samt hur det konkret tar sig uttryck. I vår studie har vi valt att utgå från Foucaults maktteori samt det sätt som han konkret belyser det på med hjälp av begreppen relationell makt och makt-kunskap. Michel Foucaults nytänkande sätt att se på makt är det som han förknippas mest med.

Foucaults maktteori är skapad ur ett historiskt sammanhang där hans syn på maktens olika uttrycksformer kastar ljus över det sociala och samhälleliga livet (Axelsson & Qvarsebo 2017, s. 30; Nilsson 2008, s. 9, 14). Vi har även valt att utgå från Hörnqvist vidareutveckling av Foucaults teori om repressiv makt eftersom Hörnqvist förenklade beskrivningen av den repressiva makten genom att beskriva den utifrån fyra olika antaganden. Vidare har vi valt att utgå från Hörnqvists repressiva makt och inte Foucault då han analyserade det ur en historisk kontext vilket Hörnqvist försökte tona ner. När vi skriver om det centrala i Foucaults begrepp hänvisar vi, utöver de referenser som hänvisar direkt till Foucault, även till det andra forskare har skrivit för att komplettera Foucaults maktteorier. Vi använder oss även av Michael Lipsky teori om street-level bureaucracy då den utgår från gräsrotsbyråkratens direktkontakt med klienter samt belyser begreppet handlingsutrymme som en viktig grund i arbetet. Något som även kännetecknar arbetet med ekonomiskt bistånd. Vi använder oss också av Lipskys syn på organisationen, gräsrotsbyråkraten och klienten. Genom att använda oss av begreppen kan vi ur en annan synvinkel analysera hur gräsrotsbyråkrater resonerar kring makt i förhållande till sina klienter.

Då vårt syfte är att se hur socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd resonerar kring makt samt vilka konsekvenser makt har för det första mötet med klienter kan ett maktperspektiv användas för att djupare förstå socialsekreterarnas förklaring av makt samt hur det tar sig uttryck i mötet med klienter. Genom att kombinera det med Lipskys teori kan makten som uttrycks sättas i kontext till arbetet på ett tydligare sätt. Det blir även till hjälp för att analysera hur makt kan påverka mötet genom att applicera begreppen i olika sammanhang som socialsekreterarna framhäver i sina uttalanden.

3.1 Relationell makt

Enligt Axelsson och Qvarsebo (2017, s. 125) och Nilsson (2008, s. 85) är det centralt i Foucaults begrepp relationell makt att makt inte är något som kan ägas eller besittas utan att använda den, och kan på så sätt endast existera som utövad praktik. Vad som också brukar anses vara centralt är att maktfria relationer inte existerar, utan makt finns i alla mellanmänniska relationer och är

beroende i varje specifikt möte av ålder, kön, utbildning, erfarenhet, etnicitet osv (Nilsson 2008, s. 92). I relationer finns det ett handlingsutrymme och strategier vilket gör att resultat inte är förutbestämda eller fixerade. Maktrelationer är ett strategiskt spel då det alltid finns motstånd och möjlighet till förändring där makt finns. Där maktutövning sker på basis av en maktvilja kan positioner utmanas då makten är dynamiskt (Axelsson & Qvarsebo 2017, s. 128; Foucault 1980, s. 142). I varje ny situation kan förutsättningarna för maktförhållandet kastas om. Makt är något som hela tiden är föränderligt, där de som är i överläge vid en tid, vid ett annat hamna i underläge och vice versa. Dessa förändringar i maktdynamiken kan även ske var som helst och när som helst på grund av både oavsiktligt handlande så väl som medvetet. Vem som får mest makt i relationen är beroende av andra maktrelationer bundna till strukturella och svårubbade förhållanden. Den som utövar makten vet oftast vad den vill åstadkomma men kan aldrig se eller kontrollera vilka konsekvenser det kommer få.

3.2 Makt - Kunskap

Foucault (1980) betonar att makt och kunskap är något som inte kan delas på och att dessa två begrepp är förbundna. Därför skrev han ihop begreppen till att bli makt-kunskap och uttrycker det som följande: *“It is not possible for power to be exercised without knowledge, it is impossible for knowledge not to engender power”* (Foucault 1980, s. 52). Enligt Nilsson (2008, s. 84) menar Foucault att det inte går att komma ifrån kunskap utan det är något som finns i alla maktrelationer. Makt och kunskap är på så sätt beroende av varandra samtidigt som de förutsätter varandra. Nilsson (2008, s. 84-85) menar på att Foucault i sina studier alltid fäste på frågor om hur makten manifesterades och hur maktrelationerna påverkas samt vilka redskap som användes.

Enligt Axelsson och Qvarsebo (2017, s. 133) menar Foucault att makt och kunskap förutsätter varandra på olika sätt. De framhäver att Foucault använder begreppet makt-kunskap i en vid bemärkelse där intresset kretsade kring begreppet i relation till människovetenskaper såsom till exempel sociologin, psykologin, pedagogiken och psykiatrin. Dessa vetenskaper är ett exempel där kunskap är tätt sammanlänkat med makt genom att dessa producerar kunskapsobjekt och subjekt som blir föremål för maktutövning. Exempelvis genom att de skapar objekt som psyket

och kriminalitet som sedan bidrar till att forma vad som är normalt och onormalt eller önskvärt och inte önskvärt skapas även strategier för att skydda samhället eller bota/forma dem som ses som avvikande (ibid.). Enligt Hörnqvist (1996, s. 153-155) menar Foucault att det är ett långtgående förhållande mellan makt och kunskap där kunskapen omsätts praktiskt och den insamlade informationen och erfarenheten ligger till grund för beslut.

3.3 Den repressiva maktsynen

Hörnqvist (2012) har belyst begreppet repressiv makt genom att beskriva innebörden utifrån fyra olika kategorier. Den första kategorin som Hörnqvist (2012) tar upp i det repressiva maktbegreppet är att maktens utgångspunkt är att diktera och instifta lagar, vilket innebär att makten sätter tydliga gränser som inte ska överskridas. Grunden för maktutövning är att en viss grupp av individer i samhället ska följa dessa lagar och regler. Om lagarna däremot inte följs, kan det medföra konsekvenser för individerna. Gränserna som makten sätter kan jämföras med lagstiftningen som finns i samhället och som därmed delar in handlingar i två typer. Dessa handlingar benämns som tillåtet respektive otillåtet, men kan även uttryckas som normalt och onormalt samt rationellt och irrationellt. Fokus ligger på makt av juridiskt slag som är en maktutövning som påvisar skillnader samt upprättar gränser.

Vidare tar Hörnqvist (2012) upp den andra kategorin som faller inom ramen för den repressiva maktsynen. Med denna kategori avser att makten är en kombination av olika medvetna beslut där lagar och regler medvetet stiftas, följs och utövas. De som utövar makt, alltså som utifrån en tillämpning av regelverk fattar beslut ska även reagera på individer som överskrider rådande regler. Individer som blir utsatta för maktutövning och alltså underkastade lagen har behövt ta ett medvetet val om de vill gå med på de gränserna som finns. Ett annat medvetet val som individer kan ta när de blir utsatta för maktutövning är att göra motstånd, vilket kan förklaras som olydnad. När lagar och regler överskrids kan maktrelationerna utmanas på så sätt att det är ett medvetet val (ibid.).

Hörnqvist (2012) tar upp den tredje kategorin som syftar på att makt endast kan förstås utifrån negativa termer. Maktens utgångspunkt i denna kategori är att ha befogenheten att säga nej när gränserna har satts. Maktutövandet kan därmed exemplifieras genom begränsningar och förbud. Individer som blir utsatta för maktutövandet kan bli avskräckta, vilket därmed kan leda till att individer inte överskrider gränser som finns. Vidare tas även den sista kategorin upp som knyter ihop de nämnda kategorierna. Denna kategori menar på att maktutövandet leder till att det antingen blir en lydnad eller en olydnad. Då maktutövandet ser i princip likadan ut, alltså som nämnts tidigare att påvisa skillnader och upprätta gränser motsvarar det en underkastelse som därmed består av en passiv lydnad där de underlägsna ska göra det de tillåts att göra (ibid.).

3.4 Gräsrotsbyråkraters handlingsutrymme

Enligt Michael Lipsky (2010) är gräsrotsbyråkrater individer som arbetar i direkt kontakt med samhällets invånare. De har ett stort handlingsutrymme (discretion) genom delegation från organisationen de arbetar för och tar beslut som kan påverka människors liv både till det bättre och till det sämre. Gräsrotsbyråkrater beskrivs även som individer med tillgång till statliga resurser med möjligheten att tillhandahålla dessa tillsammans med annan service till invånare. Gräsrotsbyråkrater har ett stort handlingsutrymme då deras arbete är komplext. Det involverar inbyggda mål som krockar med varandra. Samtidigt som de ska använda sitt handlingsutrymme för att göra individuella bedömningar utifrån individers unika situationer finns det krav på att individer som vänder sig till gräsrotsbyråkraterna ska behandlas utifrån rutiner, riktlinjer och lagar. Individer som söker hjälp av organisationer som representeras av gräsrotsbyråkrater blir på så sätt även omgjorda till klienter där deras unika situation görs om till att passa in i organisationens ramar. I sin tur gör det att alla individers fall inte hanteras på ett unikt sätt utan organisationens riktlinjer och regler tillsammans med lagar begränsar möjligheten till variation i bedömning. Men där situationen kräver det eller där gräsrotsbyråkrater hittar möjligheter till individanpassning kan de använda sitt handlingsutrymme samtidigt som de även förväntas vara professionella i den mening att de inte frångår uppdraget. Enligt Lipsky (2010) är handlingsutrymmet något som måste finnas eftersom lagar, regler och riktlinjer inte räcker för

bedömning av olika situationer. Handlingsutrymmet ger även legitimitet åt bedömningarna genom att motiveringarna av beslut bygger på mer än vad lagen och riktlinjer säger.

Även om gräsrotsbyråkrater enligt Lipsky (2010) förväntas behandla alla fall lika så finns paradoxalt nog favoritism och ojämlig behandling av lika fall, då gräsrotsbyråkrater utifrån sitt handlingsutrymme har möjligheten att göra subjektiva bedömningar. Det är möjligt för gräsrotsbyråkrater att använda sitt handlingsutrymme till att hjälpa någon eller några klienter lite extra samtidigt som denna kan använda det till att ge alla lika mycket hjälp. Möjligheten finns även att minska sitt handlingsutrymme genom att förhålla sig strikt till regler och lagar. Då besluten som gräsrotsbyråkrater tar kan förändra människors förutsättningar på olika sätt kommer även mycket ansvar. Genom att minska sitt handlingsutrymme minskas på så sätt ansvaret som istället läggs över på regler och lagar (Lipsky 2010).

3.5 Organisationen, gräsrotsbyråkraten och klienten

Lipsky (2010) menar att klienter till gräsrotsbyråkrater kan även ses som ofrivilliga. Då gräsrotsbyråkrater är företrädare för en organisation har de tillgång till organisationens resurser med möjligheten att fördela dessa. Det handlar oftast om resurser eller i vissa fall tjänster som inte är tillgängliga för invånare på något annat sätt än att gräsrotsbyråkrater ger tillgång till dem. Det är frivilligt att ansöka om välfärdstjänster men det är svårt att säga att deltagandet i välfärdstjänsten är frivilligt när det inte finns någon annan lösning för individer som inte kan tillgodose sina behov på annat sätt. Då gräsrotsbyråkrater har tillgång till resurserna som klienter behöver försätter det även dem i en överlägsen maktposition gentemot klienter. Det betyder dock inte att klienter är maktlösa, utan dessa kan genom sitt beteende även påverka relationen och dynamiken i mötet. Men då det är gräsrotsbyråkrater som har makten att potentiellt bevilja eller neka tillgången till resurserna sätter det dessa i en större maktposition. Konsekvenser av det kan ses som att klienten blir mer medgörlig och vill vara till lags för att öka sina möjligheter till ett gynnande beslut. Lipsky (2010) nämner här kontroll som en form för motstånd. Klienten kontrollerar sig själv för att vara gräsrotsbyråkraten till lags och gräsrotsbyråkraten kan använda sin maktposition för kontroll över klienten. Det kan även vara så att klienter går emot denna

kontroll genom att ta upp gräsrotsbyråkratens tid. På så sätt kan klienter använda sina resurser för att påverka relationen i en riktning efter sin vilja.

Det finns krav att klienter ska behandlas på ett bra sätt då makt medför ansvar, speciellt när det gäller en obalanserad relation i form av makt med klienter som är utsatta. Samtidigt definieras relationen med klienter primärt av gräsrotsbyråkratens prioriteringar och preferenser. Karaktären och termer för relationen definieras även av själva arbetet. Individer ska göras till klienter som passar organisationen. Genom att göra om individer till klienter som passar in i olika kategorier kan dessa få hjälp av organisationen, något som leder till konflikt i målet med relationen mellan gräsrotsbyråkraten och klienten. Klienter kan ofta uppleva sina behov som individuella problem där deras krav ses av dem som individuella uttryck som kräver speciell behandling. Å andra sidan kan gräsrotsbyråkraten se på deras individuella problem som en kategori där det inte skiljer sig från mängden och några speciella undantag inte behövs. Relationen bygger på mötet mellan gräsrotsbyråkraten och klienten eftersom tillhandahållandet av servicen sker genom att klienten möter en gräsrotsbyråkrat som tar ett beslut om hjälp ska ges eller inte. Men eftersom gräsrotsbyråkraten representerar en organisation och styrs av denna genom de riktlinjer och regler som finns kan mötet och relationen sägas involvera tre parter. Organisationen, gräsrotsbyråkraten och klienten (ibid.).

4. Metod

4.1 Metodologiska överväganden

Det är i huvudsak vårt syfte och frågeställningar som påverkat vilken metod som använts och hur det empiriska underlaget skapats (Ahrne & Svensson 2015, s. 29; Lind 2019, s. 107). Den kvalitativa ansatsen kan sägas vara mer inriktad på ord än på siffror där man anlägger ett tolkande synsätt på vetenskaplig kunskap (Bryman 2018, s. 454; Lind 2019, s. 147). Då vårt syfte och frågeställningar är riktade mot hur socialsekreterare resonerar kring makt kan en kvalitativ ansats anses som mest lämplig.

Vi har valt att genomföra semistrukturerade intervjuer. Intervjuer kan vara en bra metod om man vill förstå makt ur intervjupersonernas egen synvinkel och perspektiv (Kvale & Brinkman 2017, s. 17, 41). Kvalitativa intervjuer kan med fördel användas då de anses vara flexibla och man kan låta intervjupersonen tala mer fritt åt olika riktningar (Bryman 2018, s. 562). Intervjuer är även ett bra verktyg för att få fram hur intervjupersoner resonerar om maktförhållanden, med andra ord ett fenomen från deras synvinkel. Man kan även få ett brett material där man systematiskt skaffar sig kunskap genom kvalitativa intervjuer (Ahrne & Svensson 2015, s 53-54; Kvale & Brinkman 2017, s.23). Men det finns även vissa svagheter. En av dessa är att intervjuer ger en begränsad bild av det som studeras. Ett annat problem är att intervjuarens tolkning av vad olika intervjupersoner säger kanske inte är vad de egentligen menar. Det som intervjuaren uttolkar kan skifta något från vad intervjupersonen egentligen menar. Intervjuer kan även ses som ett samtal där det som sägs av intervjupersonen kan vara av annat syfte än det som intervjuaren tänkt sig eller förstår. (Ahrne & Svensson 2015, s. 53).

4.2 Genomförande och insamling av det empiriska materialet

Vi gjorde en intervjuguide som tog upp olika teman. Under våra olika teman hade vi specifika frågeställningar som berörde dessa som gav utrymme för följdfrågor. Genom användning av en semistrukturerad intervju kan man fånga upp olika intressanta utsagor genom att möjligheten ges av denna metod att ställa följdfrågor. Genom frågorna i en intervjuguide blir det möjligt att få fram hur intervjupersonerna resonerar om makt i förhållande till sitt arbete med klienter. Men för att det ska vara möjligt behövs även ett visst mått av flexibilitet (Bryman 2018, s. 565). Genom att vi gav detta utrymme för flexibilitet och möjlighet till följdfrågor blev chansen större att vi fick fram deras egna reflektioner samtidigt som vi kan få svar på våra frågeställningar.

Med semistrukturerade intervjuer finns det en stor frihet för intervjupersonen att svara på sitt egna sätt. Det finns även möjlighet att ställa följdfrågor i relation till det som intervjupersonen tar upp för att få fördjupade eller utvecklade svar. Semistrukturerade intervjuer blir även ett sätt att bearbeta specifika frågeställningar utifrån ett tydligt fokus med utrymme för följdfrågor (Bryman 2018, s.563-564). Enligt Bryman (2018, s.568) är det viktigt att man som intervjuare inte styr

intervjupersonerna för mycket då det annars finns en risk att svaren inte kommer naturligt. Men man måste delvis vara styrande för att kunna få fram det man vill undersöka.

Semistrukturerade intervjuer anser vi vara det mest passande alternativet för att kunna ge svar på våra forskningsfrågor. Genom semistrukturerade intervjuer kunde vi med hjälp av våra teman fokusera på att få fram ett material av relevans för vår studie samtidigt som vi kan låta personerna tala fritt i relation till våra frågor.

4.3 Urval

Då våra forskningsfrågor rör hur socialsekreterare resonerar kring makt inom ekonomiskt bistånd kontaktades socialsekreterare som arbetar på mottagningsenheten för att tillfrågas om de vill delta i vår studie. Vi gav oss ut med inställningen att göra ett målstyrt urval där vårt syfte samt frågeställningar styrde vilka vi ville komma i kontakt med. Det negativa med denna urvalstyp är dock att det inte går att generalisera till en population (Bryman 2018). Men eftersom vi valde ett begränsat område i vår kvalitativa studie kan syftet inte generaliseras till en population, utan istället var målet att få fram ett så rikt och omfattande material som möjligt utifrån vårt urval (Lind 2019, s. 162). För att komma i kontakt med socialsekreterare kontaktade vi ansvarig person för enheten ekonomiskt bistånd för att få tillåtelse att intervjua socialsekreterare som arbetar med ekonomiskt bistånd på mottagningsenheten. Anledningen till att socialsekreterare på mottagningsenheten inom ekonomiskt bistånd kontaktades var att vi ville komma åt de som arbetar med den första kontakten med klienter, som gör den initiala bedömningen om ekonomiskt bistånd ska ges eller inte. Det kan ibland vara svårt att få tillträde till den miljö som man vill studera. Då behöver man som forskare en "dörröppnare" som kan ge tillträde till den miljö där man vill genomföra studien (Ahrne & Svensson 2015, s. 30). Ansvarig person gav oss tillträde till socialsekreterare som vi vill intervjua samt vidarebefordrade vårt informationsbrev till alla socialsekreterarna på mottagningen som sedan kontaktade oss. Intervjuer bokades sedan in med de som hade möjlighet att ställa upp.

Enligt Ahrne och Svensson (2015, s. 40) är det fördelaktigt om man själv väljer ut personer som arbetar på enheten, för att sedan själv kunna göra ett slumpmässigt urval för att säkerställa att

urvalet inte påverkas av individen som förser en med kontakter. Då förfrågan skickades till alla socialsekreterare som arbetar på mottagningen minskar på så sätt möjligheten för chefen att påverka urvalet. Det visade sig dock svårt att få intervjupersoner att delta i intervjun eftersom endast 5 personer hade möjlighet utifrån sitt arbete att ställa upp. Detta gjorde att vi inte kunde genomföra ett slumpmässigt urval och istället fick förlita oss på ett snöbollsurval. Efter de initiala intervjuerna tillfrågades socialsekreterarna om de kände till någon annan på mottagningen som kunde tänka sig att ställa upp. Även om alla på mottagningen fick samma informationsbrev om studien är det möjligt att detta mejl kan ha missats. Genom kontakt med socialsekreterare som intervjuades lyckades vi sedan få tag på två ytterligare intervjupersoner som inte varit på plats under tiden då informationsbrevet skickades ut. Det är vanligt att ett målstyrt urval följs upp av ett snöbollsurval då de initiala kontakterna är för få, i hopp om att kunna komma i kontakt med fler personer genom de kontakter som redan knutits (Bryman 2018, s. 509). Det finns dock en risk att de personer man kommer i kontakt med genom ett snöbollsurval redan har kontakter och på så sätt har liknande synsätt vilket kan leda till ett för snävt material (Ahrne & Svensson 2015, s. 41). Alla intervjupersoner som vi kom i kontakt med var kvinnor i åldersintervallet 20-40 år.

4.4 Metodens tillförlitlighet

Begreppen validitet och reliabilitet är framförallt förknippade med den kvantitativa forskningsmetoden (Bryman 2018, s.467). För att göra en bedömning om den kvalitativa forskningen blir begreppen tillförlitlighet och äkthet mer användbara (Lincoln & Guba 1985; Lind 2019, s. 165). I begreppet tillförlitlighet finns det fyra delkriterier som är trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och objektivitet. För att skapa en trovärdighet i en metod ska man genomföra en forskning utifrån regler (Bryman, 2018, Lind 2019, s. 165). Genom att vi redogör utförligt för processen som ligger till grund för studien så att läsaren kan ta del av våra resonemang vill vi försöka att öka trovärdigheten (Ahrne & Svensson 2015, s. 25).

Överförbarhet kan ses som i vilken grad studiens resultat går att applicera på en annan miljö. Då kvalitativ forskning oftast är ute efter ett djup istället för en bredd blir det viktigt att man har rika beskrivningar med detaljer som gör det möjligt för läsaren att bedöma om det är överförbart.

Eftersom det är subjektiva beskrivningar vi är ute efter kan resultatet komma att variera om det utförs i en annan miljö då den sociala verkligheten kan variera från såväl olika miljöer som för olika personer. Vårt mål blir här att ge en så nyanserad och detaljerad bild som möjligt för att möjliggöra en bedömning av studiens överförbarhet för läsaren (Bryman 2018, s. 468).

Pålitlighetskriteriet innebär att man ska redovisa en fullständig redogörelse för alla delar av forskningsprocessen där personer som ej är involverade i studien kan fungera som granskare (Bryman, 2019, s. 468) I vårt fall förhåller vi oss till detta genom att vara tydliga med våra tillvägagångssätt och att genomgående sträva efter att redogöra för våra beslut på ett tydligt sätt. Vår tilldelade handledare blir även en granskare för att kontrollera vår process.

En av författarna har arbetat som socialsekreterare på ekonomiskt bistånd medan den andra författaren har kommit i kontakt med myndigheten genom annat arbete. Det går i samhällsvetenskaplig forskning inte att nå en fullständig objektivitet (Bryman 2018, s. 470). Men genom att ha en medvetenhet om att våra personliga erfarenheter kan ha en påverkan har vi strävat efter objektivitet även om denna ej kan nås till fullo.

Slutligen strävar vi efter att förhålla oss till äkthet genom att den informationen vi får av intervjupersonerna återges på ett korrekt sätt genom att ingen tolkning sker vid transkribering (Lind 2019, s. 165). Det gjorde vi i försök att begränsa tolkningsfel som kan uppstå.

4.5 Bearbetning och analys

När intervjuerna var genomförda transkriberades det insamlade materialet direkt i försök att återge innehållet så noggrant som möjligt. Vi genomförde en tematisk analys som innebär att vi kodar materialet för att sedan identifiera teman som återkommer i materialet och som är av relevans för undersökningens syfte och forskningsfrågor (Bryman 2018, s. 707). När alla intervjuer var genomförda gjordes en initial genomläsning av det transkriberade materialet enskilt av båda författarna i försök att identifiera preliminära koder av relevans för vår analys för att sedan gå igenom det tillsammans för att sträva efter en enhetlig tolkning. Den första genomläsningen blev en första överblick och sortering av vårt insamlade material (Ahrne &

Svensson 2015, s. 234: Rennstam & Wästerfors 2015, s. 101). Men även ett sätt att säkerställa att den informationen i vårt empiriska material är tillräcklig för att våra frågeställningar ska kunna besvaras. Materialet lästes sedan igen rad för rad där ytterligare kodning gjordes i försök att identifiera fler koder (Bryman 2018, s. 701). Även detta steg gjordes av författarna var för sig för att sedan gå igenom materialet ytterligare en gång av båda författarna tillsammans för att finna en slutgiltig kodning. Koderna som framkom sorterades sedan in i teman som identifierades genom att samband mellan koderna blev tydliga (Bryman 2018, s.700: Rennstam & Wästerfors 2015, s. 30). Genom att göra på detta vis kunde vi kritiskt granska våra koder för att samtidigt hålla en distans och inte missa data av relevans. Det blev även ett sätt att bearbeta materialet till en hanterbar mängd. Teman som framkom blev sedan våra rubriker för resultat och analys. Detta gjorde det möjligt för oss att presentera vårt material på ett strukturerat sätt som förberedde för analysen (Lind 2015, s. 171). Vid återgivning av citat har marginella grammatiska justeringar genomförts för att en förståelse i skriven text ska vara möjlig. Dock inte i den mening att citaten har ändrats så att innebörden av uttalanden har skiftat. Genom att applicera studiens teoretiska referensram samt koppla till vårt kunskapsläge kunde vi analysera det empiriska materialet.

4.6 Metod diskussion:

Då alla intervjupersoner arbetade på samma mottagning fanns risken att materialet vi fick in skulle bli för snävt på grund av att intervjupersonerna kan ha liknande synsätt. Men efter genomgång av materialet kom det fram att materialet ändå var nyanserat med olika infallsvinklar trots att risken för likhet förelåg. Vår valda metod ger oss endast socialsekreterarnas beskrivning av makt vilket leder till en begränsad beskrivning av hur makten kan förstås eftersom deras arbete där makten verkar även innefattar klienter. Ett alternativ hade kunnat vara att även intervjua klienter för att få ett mer nyanserat och omfattande material. Dock leder det även till svårigheter i form av etiska överväganden. Det blir även svårt på grund av den tidsbegränsning som finns för denna studie. För att få fram en annan bild hade en etnografisk studie kunnat fungera som ett alternativt tillvägagångssätt för att genomföra vår studie. Intervjuer hade även kunnat kombineras med observationer för att få fram ett rikare material. Men på grund av den rådande situationen med Covid-19 var observationsstudier inte något som ansågs som

genomförbart vilket gjorde att denna alternativa metod inte övervägdes.

4.7 Etiska överväganden

I en vetenskaplig forskning ska man förhålla sig till etiska krav som uttrycks i form av fyra krav. Dessa är informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav.

Informationskravet innebär att deltagarna ska informeras om syftet av studien, och samtyckeskravet som innefattar att avbrytande av deltagandet kan ske när som helst under studiens gång utan närmare motivering samt att deltagandet är frivilligt (Bryman 2018, s.170: Kvale & Brinkman, s. 107). Genom att ett informationsbrev skickades i samband med tillfrågning av intervjupersoner som informerades om syftet och att deltagandet är frivilligt har vi strävat efter att uppfylla informationskravet. Vid intervjutillfället frågade vi även intervjupersonerna om ett muntligt samtycke där information även gavs om möjligheten att neka till att svara på frågor om så önskades. Konfidentialitetskravet innebär att uppgifter som framkommer under studien skall behandlas med respekt för den enskildes integritet samt att denna information förvaras på ett säkert sätt utom tillgång för obehöriga (Kvale & Brinkman, s. 109). Genom detta krav ser vi även till att intervjupersonerna är anonyma vid deltagandet och att personen som är ansvarig för enheten inte får information om vilka socialsekreterare som har deltagit i vår intervju. Nyttjandekravet handlar om att insamlade uppgifter endast får användas för syftet med forskningen (Bryman 2018, s.171). Vi förhöll oss till dessa krav genom att allt inspelat material förvarades på ett usb i säkert förvar samt att det insamlade materialet förstörs efter uppsatsens godkännande.

5. Empiri och analys

I detta avsnitt kommer det empiriska materialet presenteras. Vi redovisar och tolkar vårt material med stöd av vår teoretiska referensram och begrepp inom dessa, samt sätter det i relation tidigare forskning som presenterats. De teman som har identifierats från vårt empiriska material är makt

på gott och ont, maktens svåra balans, makt som ojämnt fördelat och maktförhållandet: ett strategiskt spel med olika förutsättningar.

5.1 Makt på gott och ont

För att förstå begreppet makt samt hur det synliggörs i kontext till situationen som socialsekreterarna befinner sig i bad vi våra intervjupersoner att definiera begreppet i förhållande till sitt arbete. Definitionen av makt som framkom är varierad men ändå entydig där en av intervjupersonerna definierar makt på följande vis:

Ja asså det skulle jag definiera som att man har ett utrymme att göra någonting som motparten inte har. Och sen kan jag tänka att makt kan ju vara i både positiv bemärkelse och negativ bemärkelse. Att du kan ju ha makt som blir åt ett negativt håll för att dom, asså motparten känner sig på något sätt i underläge. Men sen kan du ju också då och andra sidan ha makten att faktiskt göra skillnad för någon vilket då blir till motpartens fördel även om makten just ligger hos mig. Så ja nånting sånt... Det är väl både och, asså både positivt och negativt. Du kan ju någonstans inte komma ifrån det hur mycket man än försöker att hålla sig neutral maktmässigt. - Intervjuperson 6

Makt beskrivs i citatet som något som kan vara positivt eller negativt och något som är ofrånkomligt. Men det kan enligt vår tolkning av citatet vara något som man använder till både positiva aspekter samt negativa, beroende på hur utfallet uppfattas av klienterna som är involverade. Enligt Nilsson (2008, s. 94) menar Foucault i den relationella makten att den som utövar makt inte kan förutse konsekvenserna som medföljer även om den vet vilka intentioner den har med handlingarna. Dessa konsekvenser som nämns av Foucault kan vi koppla till hur socialsekreterarnas makt uppfattas och mottas av klienterna då det framgår i citatet ovan att makt blir åt ett negativt håll för att motparten får en känsla av att befinna sig i underläge. Med detta synsätt på makt kan man tänka att även om makt kan användas till något positivt och något negativt är det beroende på hur utfallet av maktutövningen tolkas av motparten. Goda intentioner blir nödvändigtvis inte positiva resultat, utan det kan även tolkas som beroende av synen på

utfallet av maktutövningen av de involverade. Om utfallet upplevs som negativt av klienten som blir utsatt för maktutövning kan makten ses som negativ även om intentionerna från den maktutövande socialsekreterare var goda. En annan intervjuperson beskriver makt i relation till sitt arbete på följande sätt:

Men makt är ju liksom när nån har mer att säga till om än någon annan. Eller jag tänker mer på maktobalans liksom att någon kan ha mer möjlighet att säga till om saker eller bestämma än någon annan tänker jag. Det finns ju positiva aspekter utifrån hur man väljer att använda sin makt tänker jag. Att makt e ju kanske egentligen neutralt men det kopplas väl oftast till negativa aspekter i och med att många kanske använder makten på ett felaktigt sätt, men makt kan ju också användas till bra grejer. - Intervjuperson 2

Även här beskrivs makt enligt vår tolkning som något som kan vara positivt, negativt eller neutralt beroende på hur den används. Enligt Nilsson (2008) och Axelsson (2017) beskriver Foucault den relationella makten som att makt är något som finns i relationer och som är dynamisk. I relationer finns det ett handlingsutrymme samt strategier som kan användas vilket kan påverka maktutövningen. Då mötet mellan socialsekreteraren och klienten sker i en relation kan makten ses som något som enligt vår tolkning kan förändras åt både en positiv och negativ riktning. Utsagorna från intervjupersonerna om att makt är något som används i olika riktningar kan tänkas vara det som gör att makt blir positivt eller negativt. Resultatet som upplevs som negativt eller positivt kan då tänkas förändras beroende på hur handlingsutrymmet utnyttjas samt vilka strategier som används. Citatet ovan av intervjuperson 2 som beskriver makt som att någon bestämmer över någon annan kan vi koppla till Hörnqvists (2012) repressiva makt som menar på att makt endast kan förstås utifrån negativa termer, där maktutövande exemplifieras genom begränsningar och förbud. Att bestämma över någon annan ser vi som ett uttryck där man begränsar den andras möjlighet till påverkan. Intervjuperson 2 nämner även att makt som används på fel sätt leder till att makt ses som något negativt. En möjlig tolkning blir här att möjligheten som socialsekreterare har att begränsa används på fel sätt trots att makt kan vara positiv, negativ eller neutral. Men även synen som socialsekreteraren såväl som klienten har på utfallet av maktutövningen medför enligt vår tolkning ett exempel på varför makt förstås som något negativt. Men att makt endast kan förstås utifrån negativa termer blir en för snäv bild. I

båda citaten ovan av intervjuperson 6 och intervjuperson 2 nämns det att makt kan användas till något positivt.

5.2 Maktens svåra balans

Socialsekreterare på ekonomiskt bistånd är i arbetet med klienter styrda av lagar och regler. Majoriteten av våra intervjupersoner nämnde att eftersom de var styrda av lagar och regler var det ett sätt som makten synliggjordes i mötet med klienten. Detta beskrivs av en intervjuperson som sade:

Ja men asså det är väl asså de riktlinjer vi har gör väl ändå att man har nån sorts makt över klienten tänker jag. - Intervjuperson 2

Det som framkommer i citatet ser vi som att riktlinjer är en stor del av socialsekreterarnas arbete, men även att dessa riktlinjer kan leda till någon typ av makt i förhållande till klienter. En annan intervjuperson delar denna uppfattning om riktlinjernas betydelse:

Jag tänkte inte på att vi har lagar att följa, vi har riktlinjer, vad säger dem. Nu efter att jag har jobbat ett tag nu så har jag ändå blivit medveten om att jag kan inte gå in med den inställningen att alla ska få hjälp utan jag måste hålla mig neutral för att det både kan vara beviljande men det kan också vara avslag och beroende på vad klienter säger, vad de söker för, vad riktlinjerna säger, lagar. Vi följer ju socialstyrelsens rekommendationer, vi är fortfarande myndighetsperson som representerar lagen och upprätthåller den också. - Intervjuperson 3

Enligt vår tolkning menar intervjuperson 2 att makt är närvarande i mötet med klienten då socialsekreterare följer riktlinjerna som finns. Genom att utgå ifrån den repressiva makten kan man enligt Hörnqvist (2012) se på lagar och riktlinjer som det centrala i hur makten kan utövas. Juridiska lagar kan även användas i form av att sätta gränser för en viss grupp som på så sätt blir tvungna att följa dem. Genom vår tolkning av citaten och utifrån den repressiva maktsynen kan

vi se att lagar är lika med makt, alltså att socialsekreterarna genom myndighetsutövningen och tillämpningen av riktlinjerna sätts i en maktposition gentemot den gruppen som ansöker om ekonomiskt bistånd, vilket i detta fall är klienten som behöver hjälp. Genom att vara en myndighetsperson får man automatiskt en makt att utifrån lagar och riktlinjer fatta beslut om en annan person, något som även kan synas i mötet med klienten. Liknande skriver Stranz (2007, s. 207) som menar på att socialsekreterare ska följa och tillämpa lagar vid bedömningen om klientens rätt till ekonomiskt bistånd. Även här kan vi se att det läggs en tyngdpunkt på att lagar och riktlinjer är det centrala när socialsekreterare ska göra bedömningar och fatta beslut. Genom detta tolkar vi att socialsekreterarnas främsta uppdrag är att utgå ifrån lagar och sedan tillämpa dem i praktiken. För att kunna göra bedömningar om klienterna har rätt till ekonomiskt bistånd krävs att socialsekreteraren har ett handlingsutrymme utöver att endast följa lagar och riktlinjer. Detta beskrivs på följande sätt:

Alla är ju olika som människor och alla ser ju på det på olika sätt och vissa är ju kanske mer noga med att liksom... jo men följa riktlinjer och göra samma i varje liknande fall medans andra är liksom, gör väldigt individuella bedömningar och så. Det är ju också så att det är ju ett väldigt stort handlingsutrymme. Även om det finns riktlinjer och lagar så kan man ju också välja lite hur man tolkar dem och så. - Intervjuperson 2

Det som framkommer i citatet enligt vår tolkning är att när man har en möjlighet till att använda sitt handlingsutrymme kan det variera beroende på vilken socialsekreterare det är och i hur stor omfattning man väljer att antingen följa lagar eller använda sitt handlingsutrymme. En annan intervjuperson ser på handlingsutrymmet på detta sätt:

Vi har ett stort handlingsutrymme och jag kan tycka att det är positivt att det finns för oss att göra enskilda bedömningar men risken med alldeles för generella riktlinjer och för stort handlingsutrymme kan tendera att bedömningarna kan bli godtyckliga, och då kan det tyvärr vara så att enligt min upplevelse att beslutet hänger på vilken socialsekreterare man får och det är inte så rättssäkert. - Intervjuperson 5

Enligt Lipsky (2010) har gräsrotsbyråkrater ett stort handlingsutrymme eftersom de i kontakt med klienter fattar beslut om deras liv. Handlingsutrymmet är nödvändigt i arbetet som

socialsekreterare då det finns situationer som kräver en individuell bedömning där lagar och riktlinjer inte räcker för att fatta beslut. Citaten ovan kan kopplas till Lipskys handlingsutrymme genom att socialsekreterarna på ekonomiskt bistånd är gräsrotsbyråkrater som har direktkontakt med klienter, men som även har ett stort handlingsutrymme vid bedömningar och i mötet med klienten.

Utifrån vilken socialsekreterare en klient blir tilldelad ser vi att det kan antingen leda till möjligheter eller begränsningar för klienten, detta då handlingsutrymmet kan variera. Med detta menas att två socialsekreterare kan fatta olika beslut om samma ärende utan att något av det skulle betraktas som fel, då det beror på hur man tolkar det som framkommer i ärendet. Vi kan även tolka citatet utifrån Lipsky (2010) som menar på att en gräsrotsbyråkrat kan minska sitt handlingsutrymme genom att förhålla sig strikt till lagar och riktlinjer. I citatet säger intervjupersonen att socialsekreterare gör på olika sätt, alltså att en del följer riktlinjer och gör samma i varje fall medan andra använder sitt handlingsutrymme i större utsträckning. Vidare skriver Lipsky (2010) att handlingsutrymmet hos socialsekreterare kan leda till en ojämlig behandling bland klienter. Detta ser vi som delvis en faktor till att makt kan skapas mellan socialsekreterare och klient, samt hur skillnader kan upprättas. Liknande beskrivs även av Nybom (2012) som menar på att socialsekreterarnas handlingsutrymme kan medföra att insatser fördelas orättvist. Trots att gräsrotsbyråkrater är professionella och att deras uppdrag bygger på att hjälpa klienter kan vi se att en orättvisa bland klienter kan uppstå. Att socialsekreterare är orättvisa i sina bedömningar är inget som kan kontrolleras vilket därmed inte heller kan förbättras.

Något som har framförts av våra intervjupersoner är att trots det stora handlingsutrymmet som är tillgänglig i arbetet behöver de även ta hänsyn och anpassa sig till rådande riktlinjer inom organisationen. Detta uttrycktes på följande sätt:

Vissa krav kan man personligen tycka är rimliga sen finns det andra kanske som man tycker är mindre rimliga och det tycker jag är svårt att man ska försöka på något vis att på ena sidan vara lojal mot, eller liksom följa de riktlinjer som finns och andra sidan liksom på något vis se den enskildes behov och det är inte alltid det stämmer överens. Och då blir det lite svårt, och där får man försöka att asså förhålla sig till det på något vis. -

Intervjuperson 5

Det vi kan se utifrån citatet är att det upplevs som svårt att kunna balansera mellan lagar och riktlinjer och handlingsutrymmet. Alltså att socialsekreteraren behöver anpassa sig till organisationen men även utgå från klientens bästa i sina bedömningar. En annan intervjuperson uttrycker sig på detta vis:

Jag tänker också att vi är beslutsfattare, och vi har ju makten som handläggare hur vi ska liksom, vilket beslut vi tar sen samtidigt är vi också styrda av riktlinjer och lagar och regler. Allt vi gör är inte under vår delegation. Så samtidigt som vi har makt är vi också maktlösa och det kan i sin tur påverka klienten på olika sätt. - Intervjuperson 3

Vi tolkar citatet som att socialsekreterarnas makt kan påverkas när lagar och riktlinjer begränsar deras handlingsutrymme. Trots att de kan ha makt i mötet med klienten kan deras makt vid beslutsfattningar bli mindre. Enligt Lipsky (2010) är gräsrotsbyråkratens arbete komplext då det finns inbyggda mål som krockar med varandra. Detta eftersom de dels ska använda sitt handlingsutrymme för att göra individuella bedömningar men även tillämpa lagar och riktlinjer. Om vi utgår från Lipsky (2010) kan det av citaten synliggöras att socialsekreterarna upplevde det som svårt att i arbetet ha motstridiga mål. Detta är även en del av arbetet vilket blir omöjligt att låta bli att ta hänsyn till det. I citatet nämns att klienter kan påverkas på olika sätt. Detta tolkar vi som att socialsekreteraren med den begränsade handlingsutrymmet som enligt intervjupersonen kan benämnas som maktlöshet, kan påverka klienten genom att hjälp inte kan erbjudas i den omfattningen som socialsekreteraren vill. Detta beskrivs även av Sjögren (2018) som menar på att de motstridiga målen är komplexa att hantera då socialsekreterare behöver ge stöd samtidigt som den inte har tillräckligt med resurser. Även här beskrivs att socialsekreterarnas arbete är komplext. Vi kan dra en koppling att det som har framkommit från teorin, tidigare forskning samt citaten visar på att socialsekreterare upplever svårigheter vid hantering av de motstridiga målen.

Som vi även kan utläsa av ovanstående citat så kan begränsningen av handlingsutrymmet upplevas som en maktlöshet bland socialsekreterare. Det har framkommit mångtydiga beskrivningar om intervjupersonernas känsla av maktlöshet i sitt arbete. En av intervjuperson såg på maktlöshet på följande sätt:

Det har jag nog i alla jobb jag har haft. För det är alltid situationer där man vill hjälpa men man kan inte för att dels är där inte utrymme, där kanske inte lagstöd finns för att man ska kunna göra det eller inga resurser för att göra det. Då blir man väldigt maktlös. - Intervjuperson 7

Det vi tolkar ur citatet är att maktlösheten hos intervjupersonen grundar sig i lagstöd och brist på resurser när hjälp ska tillhandahållas. Med tanke på att intervjupersonen blir maktlös i dessa situationer tolkar vi det som att intervjupersonen i andra situationer upplever sig ha makt i mötet med klienter. En annan intervjuperson ser på maktlöshet på följande sätt:

Ja, asså inte maktlös så men, ja men dels när man pratar lite med den typen av personer som man har svårt att bemöta, svårt att svara på det dem säger och sen ibland hamnar man i situationer där man känner ”åh gud, den här personen behöver hjälp men det finns ingenting jag kan göra” att man liksom inte, har rätt till pengar fast man tänker att den här personen, behöver verkligen hjälp. - Intervjuperson 1

Ur detta citat framhävs enligt vår tolkning inte bara det begränsade handlingsutrymmet, utan även att relationen och bemötandet mellan socialsekreterare och klienter kan vara en faktor till att socialsekreterare upplever en maktlöshet i mötet med klienter. Nilsson (2008) skriver att enligt Foucaults teori om relationell makt kan maktförhållandet se annorlunda ut beroende på vilka förutsättningar det finns i möten men även att makt är föränderlig, alltså att den som är i överläge även vid andra tillfällen kan befinna sig i underläge. Genom att utgå från denna teori om relationell makt kan vi se att socialsekreterare resonerar lika om att en maktlöshet kan ske i mötet med klienter men att faktorerna till denna maktlöshet kan skilja sig något.

Socialsekreterare som anser sig ha makt kan även i vissa situationer känna sig maktlösa. Genom den relationella makten kan vi tydligt koppla att socialsekreterarnas känsla av maktlöshet kan jämföras med att de kan hamna i underläge trots att socialsekreterarna tidigare har haft makt. Det betyder inte att socialsekreterarna inte längre sitter på en maktposition, då arbetet innefattar en myndighetsutövning där beslut fattas. Intervjupersonerna i citaten är dock överens om att maktlöshet kan uppstå genom att de ser ett behov de vill tillgodose, men då de är begränsade av riktlinjer och lagar är det inte möjligt. Detta kan tolkas på olika sätt, både att socialsekreterarna känner sig maktlösa i förhållande till lagar och riktlinjer, men även maktlösa i mötet med klienter

när de inte har möjlighet att hjälpa. Med hjälp av tolkningarna kan vi se att en maktlöshet kan förekomma bland socialsekreterarna. Vi kan även ur den relationella makten se att anledningen till socialsekreterarnas maktlöshet grundar sig i en känsla av att vara begränsad i möjligheten att hjälpa, där de olika förutsättningarna för hjälpen kan variera, vilket leder till att maktförhållandet skiftar.

5.3 Makt som ojämlikt fördelat

I arbete med ekonomiskt bistånd finns makt, även om det inte är uttalat explicit bland de som arbetar med det, något som framhävs av en av intervjupersonerna på följande vis:

Jag hör aldrig någon som pratar om makt, men man pratar om saker som berör makt. Alla möten och alla... all information och allting liksom handlar också lite om makt även om man inte använder själva begreppet. - Intervjuperson 1

Även om makt inte är något som diskuteras med begreppet så framkommer det enligt vår tolkning att det ändå är något som denna intervjuperson reflekterar över. Men makt framhävs inte bara som något som existerar i arbetet utan även som något som är ojämnt fördelat enligt alla intervjupersoner, vilket beskrivs på följande vis:

Ja asså det är ju, väldigt ojämlika maktförhållanden. Eee, asså som klient när du kommer till ekonomiskt bistånd så är det ju oftast, inte alltid, men oftast, så är det ju den sista utvägen för människor att klara sin försörjning och kanske ha mat på bordet och betala hyra och så, så att den makten man sitter på som socialsekreterare är ju ganska, asså tydlig och den maktbalansen är väldigt ojämlig. - Intervjuperson 2

Lipsky (2010) menar att gräsrotsbyråkrater är de som har tillgång till resurserna som individer är i behov av med möjligheten att antingen förse individer med dessa eller inte. Det handlar även om resurser som inte är tillgängliga för individer på något annat sätt vilket försätter gräsrotsbyråkraterna i en överlägsen maktposition. I likhet med Lipskys syn på

gräsrotsbyråkratens makt tolkar vi citatet från intervjupersonen som att maktobalansen dels förklaras genom att socialsekreteraren är den som sitter på makten att antingen bevilja eller avslå den sista utvägen för individer att klara av sin levnadssituation. Men eftersom det är en sista utväg kan man inte säga att något annat val finns för klienter. Även Sjögren (2018, s. 126) framför denna tanke genom att säga att relationen mellan socialsekreteraren och klienten kan ses som påtvingad i vissa avseende. Lipsky (2010) menar att eftersom det handlar om tjänster som inte är tillgängliga på annat sätt än att klienter ansöker hos gräsrotsbyråkraten kan det knappast ses som frivilligt. Det är frivilligt att ansöka om välfärdstjänsterna samt att delta i dessa. Men när annan utväg inte är möjlig blir frivillighetsaspekten något att ifrågasätta (ibid.). Det ojämlika maktförhållandet kan enligt vår tolkning förstärkas av denna aspekt av ofrivillighet. Antingen så söker man ekonomiskt bistånd som en sista utväg för att rädda sin situation där beslutet ligger i någon annans händer. Eller så söker man inte och får konsekvenserna direkt. Om det blir ett beviljande beslut där hjälpen ges finns räddningen, men om det blir ett avslag blir det samma som om man inte hade sökt. Men söker man inte finns ingen chans för hjälp. En liknande beskrivning av ofrivillighet ges av en annan intervjuperson som uttrycker det på följande sätt:

Vi får liksom inte villkora ekonomiskt bistånd mot behandlingar och så enligt lag men vi kan fortfarande villkora biståndet i att.... Till exempel i en hyresskuld, låt säga att det är andra gången en person har en hyresskuld och vill ha pengar till en hyresskuld. Vi kan inte gå in för samma person och betala en hyresskuld flera gånger för att hyresvärderna är inte angelägen om att behålla en hyresgäst som ofta får en hyresskuld och då kanske jag ställer krav på att du behöver ansöka om en godman för att det här inte ska uppstå igen och personen vill inte det, då ger inte jag personen jättemycket utrymme till att själv bestämma. Visst personen kan säga nej men det kan också innebära att de kan bli av med sin bostad [...] Men jag ger inte personen något utrymme direkt att direkt välja eftersom jag säger att du får inte pengar om du inte gör som jag säger i princip. - Intervjuperson 5

Frivilligheten som beskrivs här kan ses som begränsad då kraven som ställs från socialsekreteraren begränsar möjligheterna för klienten att välja. Om inte klienten går med på kraven som ställs kan hjälp inte ges. Klienten har fortfarande makt i att välja om den ska gå med på kraven eller inte, men det får konsekvenser. Samma intervjuperson fortsätter detta resonemang genom att säga:

Vi är en frivillig insats så att personen kan alltid välja att inte leva upp till de förväntningar som vi har eller de kraven som vi ställer. Men det får konsekvenser för dem själva. - Intervjuperson 5

Om man ser på citaten ovan från intervjuperson 5 med Hörnqvists (2012) repressiva maktsyn tolkar vi det som att individen som utsätts för maktutövning ställs inför ett val. Antingen måste de underkasta sig maktutövningen som de utsätts för eller göra motstånd. Men om motstånd görs blir socialsekreteraren automatiskt tvungen att reagera på individens överskridande av de regler som finns. Men motståndet kan även tänkas fungera som en utmaning av maktrelationen. Reglerna eller kraven som ställs ser vi som en form av kontroll där socialsekreteraren sätter gränser för klienten. Denna kontroll blir en form av makt där klienter enligt vår tolkning tvingas att underkasta sig kontrollen som de utsätts för. En annan beskrivning av denna kontroll ges av en av våra intervjupersoner som säger:

De krav jag ställer som socialsekreterare är inte för min egen skull, kraven jag ställer är ju oftast för att klienten ska komma vidare härifrån. - intervjuperson 7

Kraven som nämns i citatet tolkar vi som hjälp i form av kontroll där socialsekreteraren ser på det som något som används för att hjälpa klienter. Men det förutsätter även att socialsekreteraren vet vad kraven kommer ha för konsekvenser. För som nämnts tidigare kan klienten välja hur den förhåller sig till kraven. Det leder nödvändigtvis inte till att klienten kommer vidare om den motsätter sig kraven. Om man ser på det med Hörnqvists (2012) repressiva maktsyn blir vår tolkning att klienten antingen lyder under kontrollen som socialsekreteraren framför eller så leder det till olydnad i försök att utmana maktförhållandet. Enligt Sjögren (2018, s. 147, 238) är både kontroll och stöd närvarande i relationen mellan socialsekreteraren och klienten vilket gör att maktaspekter är ofrånkomliga. Vår tolkning är att även om socialsekreterare går in i relationen med förutsättningen att hjälpa så går det inte att förutsätta att kontrollen som existerar i arbetet tolkas av klienten som hjälp. Kontrollen ser vi istället som något som bibehåller maktbalansen mellan socialsekreterare och klienter. Även Angelin (2009, s. 129) delar denna tanke då hon skriver att socialbidragstagare känt sig maktlösa när de utsatts för kontroll. En enkel lösning skulle vara att ta bort det kontrollerande bitarna och på så sätt kunna göra maktförhållandet mer jämlikt. Men då tillkommer andra problem för kontrollen fyller en funktion. Krav beskrivs på följande vis av en intervjuperson:

Det behövs ju. För det ska ju ändå vara sista utvägen när man verkligen har försökt göra allt man kan för att försöka försörja sig själv eller sin familj. Det måste ju ändå finnas vissa krav för det är ju också skattepengar. Så det är ju människor som har arbetat hårt, betalat in skatt. Och sen är det ju klart att det är bra att det kan gå till att hjälpa andra som är i utsatthet men då måste det ju också ställas vissa krav tillbaka. Jag tänker att det känns ändå rimligt att det finns krav. Att det inte bara är allmän utdelning för då blir det ju väldigt godtyckligt. - Intervjuperson 4

Det framhålls i citatet att ekonomiskt bistånd ska vara en sista utväg där det är skattepengar som utbetalas för att hjälpa personer som är utsatta. Eftersom det är skattepengar måste det ställas krav så att bedömningarna inte blir godtyckliga bedömningar. Här kan socialsekreterarens citat ses med hjälp av Lipskys (2010) syn på organisationen gräsrotsbyråkraten och klienten som styrd av organisationen genom de riktlinjer och regler som finns. Klienten måste anpassas till att passa in i organisationen för att kunna få hjälp. Även om prioriteringarna och tolkning av problemet skiljer sig mellan socialsekreteraren och klienten (ibid.) Organisationen kan enligt vår tolkning inte tillåta att resurserna går till vad som helst och där av behöver krav finnas. Axelsson (2017, s. 133) skriver att Foucaults menar att begreppet makt-kunskap producerar kunskapsobjekt och subjekt som blir föremål för maktutövning. Genom att detta skapas tillkommer även strategier för att skydda samhället eller forma de individer som avviker (ibid.). Vi ser på citatet som att klienten är detta subjekt som utsätts för maktutövning där krav kan ses som en strategi för att skydda samhället och forma klienter. Genom att forma individen till att passa in i organisationen blir det möjligt att ställa krav som en strategi som bibehåller maktutövningen över klienter.

Socialsekreterarna sitter enligt (Billquist 1999, s. 267) inte bara på resurser som klienter är i behov av utan även på kunskap. Detta beskrivs även av vår intervjuperson som uttrycker det på följande sätt:

Egentligen ingen annan än dom som jobbar på ekonomiskt bistånd vet ju liksom, ja men vad man behöver veta eller vad som kan påverka beslut och så. Det vet ju inte heller de som ansöker. [...] Då kan det ju vara så att dom får ett, vi säger ett avslagsbeslut och sen så, om dom hade valt att berätta det här sista som de ändå vill hålla privat kanske det

hade kunnat påverka beslutet i en positiv riktning, men det vet ju inte dom om. -

Intervjuperson 2

Med Foucaults (1980) makt-kunskapsbegrepp menar han att makt inte kan utövas utan kunskap, och att kunskap framkallar makt. Med detta i åtanke kan citatet ovan enligt oss tolkas som att eftersom socialsekreterarna har kunskapen om vad som påverkar försers det dem med makt. Klienten som beskrivs som ovetande om vad som påverkar innehar inte kunskapen vilket kan tänkas göra att den inte förses med makt i samma utsträckning som socialsekreteraren. Även detta kan tänkas vara något som bibehåller maktobalansen. Men en av socialsekreterarna ger en annan bild av kunskap:

[...] jag vet inte jag tänker inte att det påverkar..._att man kan se över det liksom. Att man har så pass mycket kunskap om vad beslutet baseras på så att inte makten ska vägas in. -

Intervjuperson 1

När det kommer till beslut tolkar vi citatet ovan som att kunskap blir något som kan vara till hjälp för att motverka maktens påverkan. Kunskap som nämnt tidigare är enligt Foucault (1980) något som framkallar makt. Men här ges en bild av att kunskap kan användas för att motverka maktens påverkan.

5.4 Maktförhållandet: Ett strategiskt spel med olika förutsättningar

Makt synliggörs i mötet med klienter på olika sätt. En av intervjupersonerna beskriver det på följande sätt:

Varje samtal, varje möte är en maktutövning för att vi är myndighetspersoner så vi kommer inte ifrån det. Men jag vill ändå tänka att makt är inte något som bara finns på handläggare utan makt är ju något vi båda har i vårt möte och samtal för att delvis har vi en relation som klient och handläggare men dels också för att makt också något som kan förändras och båda kan inneha det. - Intervjuperson 3

Vi tolkar citatet som att makt inte bara innehas av socialsekreterarna även om det är dem som har den formella makten genom att de företräder en organisation. Utan även klienter har makten då det i mötet vid ansökan om ekonomiskt bistånd skapas en relation. Makt är även något som båda innehar, men hur mycket makt var och en har i en given situation kan förändras. Citatet ovan kan enligt oss ses med det Axelsson (2017) och Nilsson (2008) skriver om Foucaults relationella makt där Foucault menar att makt endast kan existera som utövad praktik och som finns i alla relationer. Maktrelationen är beroende av varje specifikt mötet där det sker ett strategiskt spel, och genom detta kan förutsättningarna för vem som hamnar i underläge respektive överläge förändras. Ur citatet kan vi tolka att makt är något ofrånkomligt i samband med myndighetsutövning. Det blir en konsekvens av att makt endast kan existera som utövad praktik. Genom att myndighetsutövning är en utövning som förutsätter att något görs tillkommer makt. Men genom att makt i relationer är föränderligt kan klienten även ha makt. I likhet med den relationella makten skriver Billquist (1999, s 267) att interaktionen mellan socialsekreteraren och klienten är en sort förhandling. Ett liknande synsätt ges av Sjögren (2018, s. 159) som skriver att socialsekreterare tvingas hantera ett maktförhållande när en relation med klienten etableras. Enligt vår tolkning är det socialsekreteraren som går in med mest makt i relationen, men hur hen väljer att hantera detta kan påverka maktförhållandet. Men eftersom det kan ses som en förhandling eller ett strategiskt spel som förutsätter två parten blir det möjligt för klienten att även den påverka hur maktförhållandet ser ut. En av våra intervjupersoner beskriver klientens möjlighet att påverka maktförhållandet på följande vis:

Klienten kan ha makt utifrån att de kan välja olika strategier för att kunna få som de själv vill. Och de vanligaste strategierna som jag ser är ju antingen att man gör sig själv till offer, ”tyck väldigt synd om mig” och därför är jag i behov av pengar. Och den andra strategin är att klienten kan vara skrämmande, hotfulla och att de verkligen vill ha pengar så klienten kan ha en oerhört stor makt i hur de väljer att själva liksom presentera sig själv och visa upp sig. Hur de vill att vi ska tolka dem så att de kan få sin vilja igenom. -
Intervjuperson 3

Här ser vi på citatet som att socialsekreteraren menar att klienter kan använda sig av strategier för att påverka utfallet och på så sätt ha mer makt i interaktionen med socialsekreteraren. Utifrån Nilssons (2008) beskrivning av Foucaults relationella makt kan citatet tolkas som att klienter kan använda strategier för att försätta sig själv i en överlägsen maktposition. Att utge sig själv som offer eller att bli arga kan ses som strategier i försöka att utmana makten. Men eftersom makt enligt detta synsätt är något dynamiskt kan socialsekreterarens sätt att hantera klientens strategier tänkas verka för att ta tillbaka den överlägsna positionen. Även McCormack (2009) skriver att klienter kan använda sig av strategier för att utmana maktförhållandet. Men en av intervjupersonerna väljer att beskriva klientens makt på följande sätt:

Jag tänker att dom har ju också nånstans makt att förändra sin situation sen kräver ju det ett samspel. Överlag så tänker jag att klienten ligger i underläge, i samtalet får man vara i överläge som klient, men sen i slutändan så är det jag som motiverar ett beslut och det är jag som ser till dom rutiner och riktlinjer vi har här liksom och gör en bedömning utifrån det. - Intervjuperson 6

Citatet tolkar vi som att klienten kan ha makt men för att det ska kunna ske krävs ett samspel. Klienten kan ha makt i samtalet men i slutändan så är det ändå socialsekreteraren som har den dominerande makten. Vi ser det som ett uttryck för relationell makt där kontexten som utgör mötet är det som formar makten i relationen. Det är ett möte med en specifik agenda. En sitter på resurser som den andra är i behov av. Men i samtalet kan klienten tänkas vara i överläge för här finns utrymme att påverka genom att använda strategier.

Hood, Brent, Abbot & Sartori (2019) skriver att relationen kan användas för att både utmana och förstärka maktstrukturer. Även våra intervjupersoner delar denna tanke och uttrycker det på följande sätt:

[...] i och med att man får då en bättre relation och en djupare relation då blir maktutövandet inte lika tydligt... att det blir handläggaren som har makten att utöva på

klienten. Utan då blir det en relation där båda har makt på olika sätt och kan utöva det mot varandra på olika sätt. Intervju 3

Vi tolkar citatet som att relationen kan användas som ett verktyg där en bättre och djupare relation kan användas för att motverka maktobalans, vilket ger klienten mer makt i mötet. Om man applicerar Foucaults relationella makt kan det tolkas som att eftersom makt existerar i relationen och är föränderligt är det just i relationer som makten kan utmanas. Då makt finns i alla relationer och påverkas av varje specifikt möte leder en starkare och djupare relation till att strategierna som kan användas för att skifta maktrelationen bättre kan utnyttjas genom att relationen blir mer jämlik från en början. Eftersom det handlar om en utövning eller användning av makt kan det även tänkas att personliga faktorer påverkar. En av våra intervjupersoner framhåller enligt vår tolkning det genom att säga:

Asså jag tänker om man har en dålig relation till klienten för att det handlar mycket om kemi också. Sen så klart så ska man kunna vara professionell, men jag tror att, det här är min egen uppfattning men jag tror att vissa människor, kommer aldrig klicka liksom. Och då tänker jag, går man och stör sig på varandra, klient som stör sig på socialsekreterare eller socialsekreterare som stör sig på klient så tror jag att man är mer benägen att använda sin makt negativt. - Intervjuperson 7

Enligt vår tolkning nämns makt som negativt, där personlig kemi kan ha en inverkan på hur makten används. Om så sker blir det ojämlika maktförhållandet förstärkt där klientens möjlighet till påverkan genom relationen blir förminskat. Användningen av makten som benämns som negativ tolkar vi som att det finns såväl i mötet som för beslutet. Som framgår i citatet är socialsekreteraren benägen att använda sin makt negativt om socialsekreteraren och klienten inte "klickar". Detta kan kopplas till Lipskys (2010) syn på organisationen, gräsrotsbyråkraten och klienten där relationen definieras genom gräsrotsbyråkratens prioriteringar. Enligt vår tolkning kan relationen på så sätt påverkas av hur socialsekreteraren favoriserar olika klienter genom att kemin mellan dem har bidragit till en bättre relation. Även om relationen är bra och maktförhållandet mindre ojämnt kan beslutet som socialsekreteraren tar påverka synen drastiskt. Det framgår enligt oss av följande citat:

Då kan klienten ju fått en känsla från början att dom kommer att få hjälp men sen visar det plötsligt sig att det kan dom inte alls få. Då kan det ju bli jättefel... i mötet för då har man från början skapat en god relation trodde man och sen så, då blir det nånstans det här med att man, ja men man har förtroende för att kunna bli hjälpt som klient och sen får man ändå inte den hjälpen. Så, där påverka ju makt negativt. - Intervjuperson 4

Vi tolkar citatet som att även om relationen är bra och upplevs som jämlik maktmässigt så kommer möjligheterna för klienten att påverka i relationen ändå begränsas av att socialsekreteraren är den som tar beslutet om hjälp ska ges eller inte. Socialsekreteraren har alltså slutmakten. Möjligheten för klienten att göra motstånd kan finnas i relationen men det betyder inte att det räcker för att kunna påverka beslutet som ligger i socialsekreterarens händer. Hur socialsekreteraren väger in klientens upplevda behov tillsammans med begränsningar som lagar och riktlinjer sätter kan påverka relationen till klienten. Enligt Sjögren (2018, s. 126, 147) är både stöd och kontroll närvarande i relationen mellan socialsekreteraren och klienten vilket gör att det är viktigt för socialsekreteraren att vara tydlig med sitt uppdrag för sig själv och för klienten. Av citatet framkommer det enligt vår tolkning att om man som socialsekreterare inte är tydlig kan det leda till missförstånd som påverkar relationen. Om tydlighet hade funnits från början är det tänkbart att förtroendet inte hade brustit när beslutet tas. Genom tydlighet kommer maktförhållandet mellan socialsekreterare och klienter möjligtvis inte vara så påtagligt. Även om Foucaults relationella makt förutsätter att konsekvenserna av makten inte kan förutses så ges här en annan tänkbar bild, där synen på maktens konsekvenser kan minskas genom tydlighet i ett initialt skede.

6. Avslutande diskussion

Det som har framkommit i vår undersökning är att makt inte är något som direkt är uttalat eller som ofta talas om mellan socialsekreterare med användning av själva begreppet. Men det är fortfarande något som de anser är tydligt i deras arbete och som är ojämnt fördelat mellan dem och deras klienter. Det framhävs främst genom beslutsaspekten i deras arbete där de är tvungna att ta beslut som påverkar andra människors fortsatta levnadsförhållanden. När socialsekreterare

ska fatta beslut är de bundna till lagar och riktlinjer, men det har även framkommit att handlingsutrymmet har en stor betydelse för att kunna göra individuella bedömningar. Socialsekreterarna ställs inför motstridiga mål där de dels behöver anpassa sig till lagar och riktlinjer men även ta hänsyn till klientens individuella behov. Detta förklaras av intervjupersonerna som en form av maktlöshet i förhållande till organisation men även till klienten. Makt beskrivs även av intervjupersonerna som något som det både kan ha en känsla av att de har och inte har i olika situationer. Men eftersom de är myndighetspersoner är makten som de sitter på tydlig. Detta är något som påverkar relationen med klienter då beslutet som tas om hjälp ska ges är något som ligger i socialsekreterarens händer. Samtidigt nämner socialsekreterarna att i mötet med klienter kan makten få en annan karaktär då det även innefattar en relation mellan dem och klienter. Här finns det möjlighet för klienter att genom strategier påverka maktförhållandet till deras fördel. Ett bristande förtroende från klientens sida och att socialsekreteraren är den som tar beslutet är båda saker som framhålls som avgörande för hur relationen kommer att bli. Även strategierna som klienterna använder tillsammans med den personliga kemin i mötet ger konsekvenser för hur makten uttrycks i mötet. Dock grundar sig undersökningens resultat på socialsekreterares syn där det som framkommer hade kunnat nyanseras bättre om även klienters bild av mötet med sina socialsekreterare hade framförts. Beskrivningar om klienters upplevelser och deras makt kommer från socialsekreterares upplevelser som kanske inte är representativa för hur klienter uppfattar det. Förslag till vidare forskning är enligt oss att inte bara undersöka socialsekreterares syn på makt utan nyansera det med klientens bild samt i kontexten av själva mötet som interaktionen sker.

7. Litteraturlista

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2015) Akademiskt skrivande. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2015) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.

Angelin, Anna, Torbjörn Hjort & Tapio Salonen (2014) Lokala handlingsstrategier för skäliga levnadsvillkor – reflektioner utifrån Malmökommissionens studier om försörjningsstödet och barns fattigdom. *Socialmedicinsk tidskrift*, 91 (5): 480-488.

Angelin, Anna (2009). *Den dubbla vanmaktens logik: en studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

Axelsson, Thom & Qvarsebo, Jonas (2017) *Maktens skepnader och effekter: maktanalys i Foucaults anda*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur AB.

Bergmark, Åke & Bäckman, Olof (2007) Socialbidragstagandets dynamik - varaktighet och utträdande från socialbidragstagandet under 2000-talet. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 14 (2-3): 134-152.

Bergmark, Åke (2000) Med vilken måttstock? Om valet av kriterier vid utvärderingar av arbete med socialbidrag. I: Puide, Annika (red.) *Socialbidrag i forskning och praktik*. Göteborg: Förlagshuset Gothia AB.

Billquist, Leila (1999) *Rummet, mötet och ritualerna: en studie av socialbyrån, klientarbetet och klientskapet*. Diss. Göteborg : Univ.

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje uppl. Stockholm: Liber.

Byberg, Ingrid (2002) *Kontroll eller handlingsfrihet?: en studie av organiseringens betydelse i socialbidragsarbetet*. Diss. Stockholm: Univ.

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Ahrne, Göran (2015) Intervjuer. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.

Foucault, Michel (1980) *Power/knowledge: selected interviews and other writings 1972-1977*. 1. American ed. New York: Pantheon.

Hood, Rick, Maria Brent, Simon Abbott & Daniele Sartori (2019) A Study of Practitioner–Service User Relationships in Social Work. *British Journal of Social Work*, 49 (3): 787-805.

Hörnqvist, Magnus (2012) *En annan foucault: maktens problematik*. Stockholm: Carlssons.

Hörnqvist, Magnus (1996) *Foucaults maktanalys*. Stockholm: Carlssons.

Johansson, Roine (2007) *Vid byråkratins gränser - Om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientrelaterat arbete*. Tredje uppl. Lund: Arkiv Förlag.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2017) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.

Lincoln, Yvonna S. & Guba, Egon G (1985) *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, Calif.: Sage.

Lind, Rolf (2019) *Vidga vetandet*. Andra uppl. Lund: Studentlitteratur.

Lipsky, Michael (2010) *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public service*. New York: Russell Sage Foundation.

McCormack, Karen (2009) The location of resistance: understanding tactics of resistance in the welfare office. *Studies in Law, Politics, and Society*, 46: 149-167.

Nilsson, Roddy (2008) *Foucault en introduktion*. Malmö: Égalité.

Nybohm, Jenny (2012) *Aktivering av socialbidragstagare: om stöd och kontroll i socialtjänsten*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.

Rennstam, Jens & Wästerfors, David (2015) *Från stoff till studie om analysarbete i kvalitativ forskning*. Johanneshov: MTM.

Rollins, Wendy (2019) Social worker-client relationships: social worker perspectives. *Australian social work*, 73 (4): 395-407.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*

Skau, Greta Marie (2018) *Mellan makt och hjälp: om det flertydiga förhållandet mellan klient och hjälpare*. Fjärde uppl. Stockholm: Liber.

Socialstyrelsen (2013) Handbok för socialtjänsten.

[<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/hanbocker/2013-12-31.pdf>]. Hämtad: 2020-10-25.

Sjögren, Jessica (2018) *Med relationen som redskap?: om socialsekreterare, klientarbete och professionalitet i socialtjänsten*. Diss. Linköping: Linköpings universitet.

Starrin, Bengt, Swärd, Hans (2016) Makt i socialt arbete. I: Anna Meeuwisse, Hans Swärd, Sune Sunesson & Marcus Knutagård (red.) *Socialt arbete: en grundbok*. Stockholm: Natur & Kultur Akademisk.

Stranz, Hugo (2007) *Utrymme för variation: om prövning av socialbidrag*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.

8. Bilagor

8.1 Bilaga 1

Informationsbrev

Hej! Vi är två studenter Lunds universitet som ska skriva vår kandidatuppsats på socionomprogrammet om hur makt ser ut i klientarbetet för socialsekreterare inom ekonomiskt bistånd. Syftet med studien är att undersöka hur socialsekreterare resonerar kring makt i relation till sina klienter inom ekonomiskt bistånd samt hur makt kan påverka det initiala mötet.

Idéen till denna studie väcktes då författarna genom arbete som socialsekreterare på ekonomiskt bistånd samt annat klientarbete varit i kontakt med socialsekreterare och uppmärksammat maktaspekter. Då myndighetsutövning kan vara förknippat med maktaspekter vill vi undersöka det närmare.

Därför vänder vi oss till dig med förfrågan om du skulle kunna tänka dig att ställa upp på att bli intervjuad och dela med dig av din erfarenhet av makt i arbetet med ekonomiskt bistånd. Då det är en kandidatuppsats med en kort tidsgräns uppskattas ett snabbt svar. Intervjun kommer ta ca. 30-45 min. Med tanke på den rådande situationen angående Covid-19 kommer intervjuer att genomföras på distans med hjälp av videointervju.

I enlighet med forskningsetiska krav kommer allt insamlat material att anonymiseras för att inte röja uppgifter om de som har intervjuats. Deltagande i studie är helt frivilligt och intervjun kan avslutas av dig som intervjuperson när som helst under intervjun. Det insamlade materialet kommer inte att användas i något annat sammanhang än till vår kandidatuppsats och det kommer även att förstöras efter avslutad studie. Om intresse finns att ta del av studien efter den är avslutad kommer den att skickas till dig som intervjudeltagare.

Vi hoppas att du är intresserad av att delta i vår studie!

Vid frågor går det bra att kontakta oss.

Med Vänliga Hälsningar

Daniel Svensson da0757sv-s@student.lu.se

&

Reem Kandas re6300ka-s@student.lu.se

8.2 Bilaga 2

Intervjuguide

- Presentation
- Inspelning
- Samtycke
- Pass på fråga

Inledning:

- Hur länge har du arbetat som socialsekreterare på ekonomiskt bistånd?

Uppvärmningsfrågor:

- Hur kom det sig att du började arbeta på ekonomiskt bistånd?
- Hur skulle du definiera begreppet makt?

Maktförhållandet

- Hur ser du på maktförhållandet i mötet med klienter?
- Hur kan makt utspelas/se ut i mötet med klienter?
- Kan du ge exempel på en situation i ditt arbete där makt har varit tydligt?
- På vilket sätt anser du att makt är användbart i mötet med klienter för att kunna utföra ditt arbete?
- Hur känner du kring makt i din position som socialsekreterare?
- Hur tror du klienter känner angående makt i mötet med dig?

Relation och mötet

- På vilket sätt anser du att relationen till klienter påverkas av maktförhållandet?
- Har du någon gång känt dig maktlös i mötet med klienter?
 - Om ja: Kan du ge ett exempel/ utveckla?
- Vad skulle du vilja ändra på i mötet med klienter?
- Anser du att klienter kan ha makt i mötet? Om ja – Hur synliggörs detta ?
 - Vad är det som gör att klienter har makt i mötet med socialsekreteraren?
- Hur tror du att språk/mimik kan ha någon betydelse för makt i mötet med klienter?
- Hur resonerar du kring de krav som ställs på klienter för att få ekonomiskt bistånd?
-

Konsekvenser

- Hur resonerar du kring påståendet att mottagningens riktlinjer kan påverka socialsekreterarnas syn på makt i relation till klienter?
- Vilka konsekvenser anser du att makt kan få för klienter?
- Vilka konsekvenser anser du att makt kan få för dig som socialarbetare?

Avslutande frågor:

- Har du något ytterligare du vill tillägga?
- Har du några frågor till mig?
- Vilka/vilket råd skulle du ge till någon som ska börja arbeta med ekonomiskt bistånd?
- Finns det något du skulle vilja ändra på i ditt arbete med klienter? (makt)